

หนี้ครัวเรือนกลายเป็นภัย: เมื่อปัญหาเก่าเจอกับความเสี่ยงใหม่

วิเชียร แก้วสมบัติ

ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ

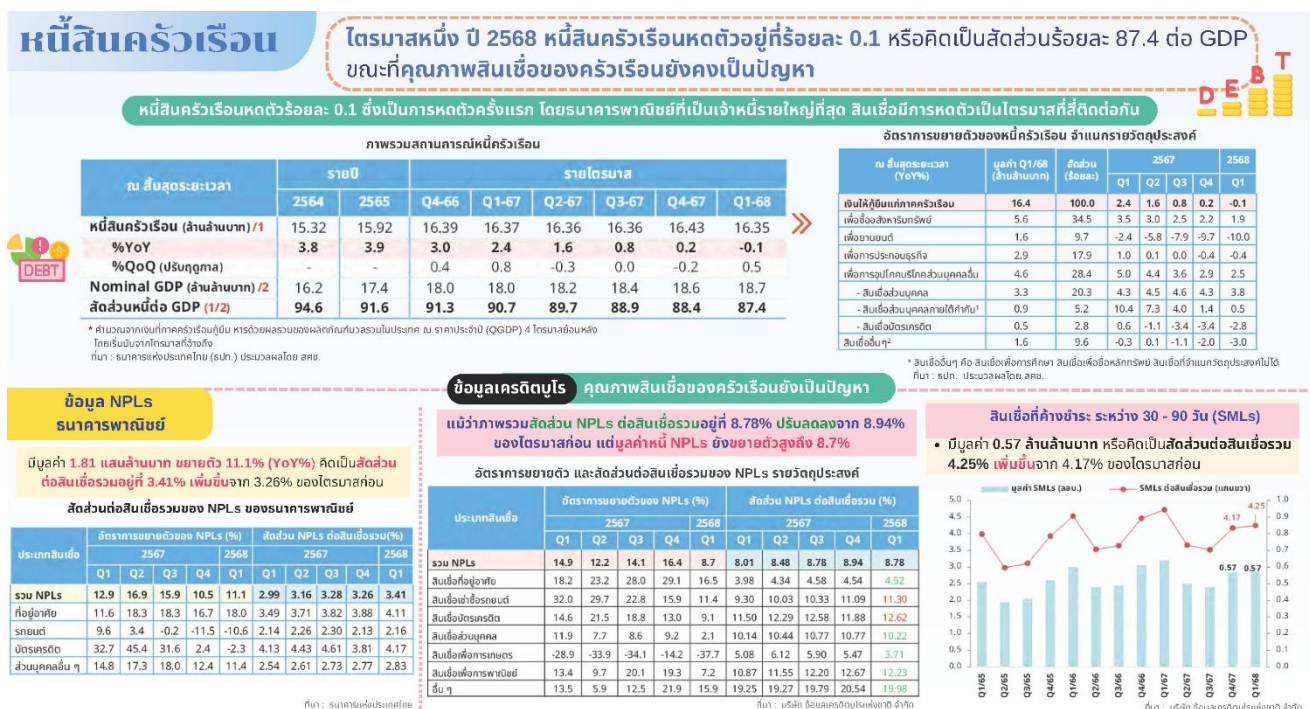
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

หากใครติดตามข่าวหนี้ครัวเรือนไทยในไตรมาสปี 2567 คงจะจำกันได้ว่าตัวเลขดูโอเค แต่ตัวชี้วัดคุณภาพกลับน่าวิตก วันนี้เมื่อดูข้อมูลในไตรมาสแรกของปี 2568 เราพบว่าหนี้ครัวเรือนหดตัวเป็นครั้งแรกในรอบหลายปี แต่แทนที่จะโล่งใจ เรากลับต้องติดตามสถานการณ์ดังกล่าวอย่างใกล้ชิด เพราะตัวเลขที่ดีขึ้นนั้นเหมือนกับผู้ป่วยโรคไข้หวัดใหญ่ที่อาการไข้ลดลง แต่เชื้อไวรัสอาจกลายพันธุ์และแพร่กระจายผ่านช่องทางใหม่ที่อาจควบคุมได้ยากกว่าเดิม

เมื่อตัวเลข 'ดีขึ้น' ไม่ได้แปลว่าปัญหานี้จบแล้ว

ข้อมูลในไตรมาสแรกปี 2568 แสดงการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ หนี้สินครัวเรือนหดตัว 0.1% เป็น 16.35 ล้านล้านบาท ซึ่งเป็นครั้งแรกในรอบหลายปีที่เราเห็นการหดตัว ในขณะที่สัดส่วนต่อ GDP ลดจาก 88.4% ลงมาอยู่ที่ 87.4%

แต่เมื่อดูข้อมูลให้ลึกซึ้งไปกลับพบว่า สถานการณ์ยังมีความซับซ้อน หนี้เสียที่ค้างชำระเกิน 90 วัน (NPLs) ยังคงสูงอยู่ที่ระดับ 8.78% แม้จะลดลงเล็กน้อยจาก 8.94% ในไตรมาสก่อน ในขณะที่ธนาคารพาณิชย์ยังคงลดการปล่อยสินเชื่อเป็นไตรมาสที่สี่ติดต่อกัน

ที่มา: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ความจริงที่สำคัญคือการที่หนี้ครัวเรือนหดตัวไม่ได้เกิดจากคนไทยมีวินัยทางการเงินดีขึ้น แต่เป็นผลมาจากการที่สถาบันการเงินเข้มงวดมากขึ้น ในขณะเดียวกัน รูปแบบการกู้ยืมก็เริ่มเปลี่ยนไป ผู้บริโภคหันไปใช้ช่องทางใหม่ที่หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะบริการซื้อก่อนจ่ายทีหลัง (Buy Now Pay Later - BNPL) ที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว

BNPL: ความเสี่ยงที่ซ่อนเร้นแต่กำลังขยายตัว

ในขณะที่เงินกู้ออนไลน์ผิดกฎหมายเป็นปัญหาที่ทุกคนรับรู้และถูกไล่ล่าอย่างจริงจัง แต่ความเสี่ยงที่กำลังก่อตัวขึ้นอย่างเงียบๆ คือบริการ BNPL ซึ่งมีอัตราการเติบโตที่สูงและมีลักษณะการให้บริการที่แตกต่าง ทำให้เป็นประเด็นที่ควรจับตามองอย่างใกล้ชิด

สิ่งที่ทำให้ BNPL เป็นความเสี่ยงที่ซ่อนเร้นคือการที่ผู้บริโภคมองว่า BNPL เป็นเพียง "การแบ่งจ่าย" ไม่ใช่ "การกู้เงิน" โดยบริการ BNPL อย่าง SPay Later ของ Shopee และ LazPayLater ของ Lazada ที่ถูกผูกเข้ากับแพลตฟอร์มการซื้อขายที่คุ้นเคย ทำให้ผู้บริโภครู้สึกปลอดภัยและง่ายต่อการตัดสินใจ

ประเด็นที่น่าเฝ้าระวังคือระบบ BNPL ไม่ได้เชื่อมโยงกับข้อมูลรายได้หรือภาระหนี้อื่นของลูกค้า การให้สินเชื่อพิจารณาจากพฤติกรรมการซื้อสินค้าเป็นหลัก ส่งผลทำให้ผู้ใช้บางรายได้รับวงเงินสินเชื่อสูงตามความถี่ในการซื้อสินค้า ซึ่งอาจไม่สะท้อนความสามารถในการชำระจริง นอกจากนั้น บริการ BNPL ยังสามารถนำไปใช้ซื้อสินค้าหรือบริการประเภทอื่นที่อยู่นอกแพลตฟอร์มออนไลน์ได้อีกด้วย

สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ BNPL ปัจจุบันยังอยู่ในเขตเทาของการกำกับดูแล ต่างจากสินเชื่อผู้บริโภคทั่วไปที่มีกรอบการกำกับที่ชัดเจน ความเสี่ยงยิ่งเพิ่มมากขึ้นเมื่อมองผ่านมุมมองเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม โดยเฉพาะปรากฏการณ์ Present Bias ซึ่งเป็นความโน้มเอียงที่ทำให้คนเราให้ความสำคัญกับผลตอบแทนทันทีมากกว่าผลกระทบระยะยาว เมื่อรวมกับ Social Signaling หรือการใช้สินค้าเพื่อแสดงสถานะทางสังคม ยิ่งทำให้ BNPL อาจกลายเป็นเครื่องมือที่เสริมปัญหาการใช้จ่ายเกินตัวได้โดยไม่รู้ตัว

ช่องโหว่ที่การแก้ปัญหาแบบเดิมปิดไม่ได้

การเข้มงวดในการสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ซึ่งทำให้หนี้ครัวเรือนหดตัวนั้น เป็นเพียงการจัดการปัญหาในช่องทางเดียว ในขณะที่ช่องทางใหม่กำลังเติบโตขึ้น เหมือนกับการอุดรูรั่วน้ำในท่อหลักแต่น้ำไปหาทางออกผ่านท่อสาขาที่เล็กกว่าแต่มีจำนวนมาก

ปัญหาพื้นฐานคือการขาดการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างระบบการให้กู้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แม้ประเทศไทยจะมีระบบเครดิตบูโรแล้ว แต่ยังมีช่องโหว่สำคัญหลายจุด เช่น สหกรณ์ (ซึ่งปล่อยสินเชื่อให้สมาชิกมูลค่า 1.3 ล้าน

ล้านบาท ตามข้อมูลในปี 2567) โดยส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกเครดิตบูโร รวมทั้งบริการ BNPL ที่เกิดขึ้นใหม่ก็ไม่ได้อยู่ในระบบเครดิตบูโรเช่นเดียวกัน ผลลัพธ์คือ ผู้กู้สามารถสร้างหนี้ซ้ำซ้อนได้โดยไม่ติดข้อจำกัดใดๆ

ความท้าทายเพิ่มขึ้นเมื่อการกำกับดูแลแบบเดิมที่เน้นสถาบันการเงินภายในประเทศติดตามเทคโนโลยีไม่ทัน โดยเฉพาะแอปพลิเคชันที่ดำเนินการข้ามพรมแดนหรือใช้ระบบคลาวด์ในต่างประเทศ

ทางออกสำหรับยุคการเงินดิจิทัล

การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนในยุคดิจิทัลเหมือนการสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้ร่างกาย นั่นคือ ไม่เพียงรักษาแค่อาการที่ปรากฏ แต่ต้องเสริมสร้างความแข็งแกร่งจากภายในเพื่อป้องกันเชื้อโรคสายพันธุ์ใหม่

ประการแรก คือ การสร้างระบบข้อมูลที่เชื่อมโยงกัน ดังนั้นต้องพัฒนาเครดิตบูโรที่เชื่อมโยงข้อมูลจากทุกแหล่ง ทั้งธนาคาร สหกรณ์ BNPL และ E-wallet ต่างๆ เพื่อให้ทั้งผู้ให้กู้และผู้กู้เห็นภาพรวมหนี้สินที่ครบถ้วน

ประการที่สอง คือ การนำเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมมาใช้ในการออกแบบนโยบาย โดยควรใช้หลักการ "Nudging" แทนการห้ามหรือจำกัด เช่น กำหนดระยะเวลาพิจารณาอนุมัติสินเชื่อส่วนบุคคลให้ยาวนานขึ้น แสดงต้นทุนรวมในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และทำให้ตัวเลือกที่ปลอดภัยเป็น "ทางเลือก" ในขณะที่ตัวเลือกเสี่ยงต้องใช้ความพยายามมากขึ้น

ประเด็นสุดท้าย คือ การสร้างความรู้ทางการเงินแบบใหม่ที่เน้นการ "อ่านฉลาก" ผลลัพธ์การเงินดิจิทัล เหมือนกับที่เราเรียนรู้วิธีการอ่านฉลากโภชนาการบนอาหาร ในอดีต เราอาจพอใจกับการสอนเฉพาะการคำนวณดอกเบี้ย แต่สำหรับยุคดิจิทัล สิ่งที่สำคัญมากกว่าคือการทำให้ผู้บริโภคเข้าใจต้นทุนที่แท้จริงของการใช้บริการทางการเงิน และสามารถชั่งน้ำหนักระหว่างความสะดวกสบายกับความเสี่ยงที่จะติดตามมา

บทเรียนที่สำคัญ

การที่หนี้ครัวเรือนหดตัวเป็นครั้งแรกในรอบหลายปีไม่ได้หมายความว่าปัญหาจบลง แต่เป็นสัญญาณว่าเราเข้าสู่ยุคใหม่ที่ปัญหาเก่าเริ่มเปลี่ยนรูปแบบ เหมือนเชื้อโรคเริ่มกลายพันธุ์เพื่อหลบหนียาเก่า หากเราไม่รีบปรับกลยุทธ์การป้องกันและรักษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ความเสี่ยงที่ซ่อนเร้นในช่องทางใหม่เหล่านี้อาจค่อยๆ สะสมจนกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงมากกว่าเดิม